

ПРО "ЗОВНІШНЮ" ТА "ВНУТРІШНЮ" УКРАЇНСЬКУ ГЕОПОЛІТИКУ

Поняття "геополітика" в науковій, зокрема, географічній, літературі досі не набуло однозначного тлумачення. Дотепер трапляються різноманітні твердження від "псевдонауковості" геополітики до обґрунтування її статусу як межової дисципліни на пограниччі географії й політології. Визнаючи доречність трактування геополітики як галузі науки, ми водночас зауважуємо, що не будь-яка геополітика є науковою. Так, існують значні відмінності між геософічними за своєю суттю напрацюваннями Г. Маккіндера й волюнтаристичними побудовами К. Гаусгофера, між творчим розвитком ідей просторовості Н. Спайкменом і тенденційними гаслами О. Дугіна. Для систематизації всього різноманіття геопросторових конструкцій, декларованих їх авторами як "геополітичні", ми пропонуємо наступну їх класифікацію.

По-перше, на нашу думку, геополітику доречно поділяти на агресивно-експансіоністську, національно-визвольну та націєзахисну. Саме агресивно-експансіоністський характер властивий геополітичним побудовам К. Гаусгофера або О. Дугіна, позбавленим ознак науковості. Як впливає із самого визначення, метою цього напрямку геополітики є створення "теоретичних" передумов для загарбання (повного або часткового) територій інших держав. Значно вагомішими є наукові основи національно-визвольної геополітики, тобто, геополітики бездержавних націй, які прагнуть здобути незалежність. Зокрема, щодо української нації такого роду геополітичний доробок, опертий на твердий науковий ґрунт, належить акад. С. Рудницькому. Після одержання державної самостійності національно-визвольна геополітика органічно переходить у націєзахисну (державотворчу), спрямовану на утвердження суверенітету, територіальної цілісності й національних пріоритетів у державотворчих процесах. Такий перехід мав би бвуги притаманним Україні, яка проголосила незалежність 1991 р. Але через низку причин, аналіз яких не входить до предмету нашого дослідження, такого переходу не відбулося, й найвище керівництво Української держави за 20 років її існування досі не спромоглося на прийняття стратегічної концепції національної геополітики.

По-друге, ми поділяємо геополітику на "зовнішню" (пов'язану з позиціонуванням держави щодо інших держав) та "внутрішню" (спрямовану на розв'язання регіональних протиріч усередині самої держави). Щодо України, то нагальним завданням її "зовнішньої" геополітики є напрацювання її чіткої позиції у взаєминах із Росією й державами-членами НАТО; основним спрямуванням "внутрішньої" геополітики нашої держави має бути створення передумов для мінімізації духовно-культурних і психологічних відмінностей між її західними та східними теренами.

На нашу думку, особливістю української геополітики, пов'язаною зі згадуваними нами вище суб'єктивними чинниками, є незмінна актуальність геополітичних побудов національно-визвольного характеру в добу державотворення. Це стосується обох найвідоміших українських геополітичних доктрин I половини ХХ ст. - балто-чорноморської, сформульованої С. Рудницьким, та чорноморської, основи якої заклав Ю. Липа. Хронологія появи зазначених доктрин відображає міжнародну ситуацію, що складалася в зазначений час: якщо С. Рудницький висловив своє бачення геополітичної долі України одразу після Першої світової війни, під час національно-визвольної революції 1918 - 21 рр., то Ю. Липа представив власні погляди на цю ж проблему вже напередодні Другої. Позаяк у ході останньої війни українська нація не відновила свою державність, а країни Балтії її навіть втратили, то макрорегіональна політична ситуація на межі 1980 - 90-х рр. склалася подібною до 1918 р. Цієї схожості дедалі меншало з розвитком (досить різноспрямованим) у країнах Балтії, з одного боку, та в Україні, з іншого.

Упродовж двох десятиріч незалежності нашої держави балто-чорноморська доктрина поступово втрачала свою актуальність; натомість, зростало значення циркумпонтійської української геополітики. Остання частково знайшла своє реальне втілення у створенні в середині 90-х рр. ХХ ст. міждержавного союзу ГУАМ, основною метою якого стала економічна співпраця у сфері енергоносіїв на противагу російським інтересам у цій галузі. До фактичної реалізації чорноморської доктрини Ю. Липи Україна в цей період підійшла й у суто політичній площині: будо здійснено низку кроків у напрямі євроатлантичної інтеграції, що, на нашу думку, особливо зблизило нашу державу з "давнім" членом НАТО - Туреччиною, а також Болгарією й Румунією, які вступили до зазначеного альянсу на початку ХХІ ст., і, крім того, Грузією, яка сьогодні послідовно прямує до цієї структури колективної безпеки. Отже, до 2010 р. (часу прийняття Верховною Радою України змін до Закону України "Про основи внутрішньої та зовнішньої політики України") тривав закономірний процес загальночорноморської безпекової інтеграції в союзі з більшістю країн Європи й Північної Америки, перерваний (як ми вважаємо, тимчасово) суб'єктивними (значною мірою викликаними іззовні) чинниками.

У проблемі ймовірної інтеграції України до НАТО ми вбачаємо геософічний аспект, пов'язаний з особливостями територіальної композиції Євроатлантичного альянсу. Західний фрагмент охопленої ним території (Північна Америка) зайнятий двома дуже великими за чисельністю населення та - особливо - площею державами США й Канадою. Східна межа цього альянсу проходить усередині материка Євразія, відділяючи геопростір, що від неї суцільно простягається до Атлантики. Виходячи з діалектичних засад поєднання симетрії й асиметрії та враховуючи заокеанське положення двох західних окраїнних великодержав та крайньо східне межове (на європейсько-азійському пограниччі) розташування найбільшої євразійської держави - члена НАТО - Туреччини, ми вважаємо, що природний характер мала б наявність на сході зайнятої Альянсом території двох

більших за площею держав. Цією другою (крім Туреччини) мусила б бути Україна.

Ми вже зазначали, що основними складовими "внутрішньої" геополітики України мають бути комплекс заходів, спрямованих на подолання штучно створених відмінностей у культурно-цивілізаційній орієнтації між мешканцями західних і східних теренів держави, а також виважена політика щодо Криму, націлена водночас на реалізацію конституційного положення про недопустимість перебування іноземних військових баз на території України, остаточну реадaptaцію кримських татар на півострові та їх інтеграцію до української політичної нації.

Охоплюючи досить великий (якщо порівняти з іншими європейськими країнами) геопростір, Українська держава має підстави претендувати на суб'єктну роль у геополітиці як на регіональному рівні (Центрально-Східна Європа), так і на загальноєвразійському. Адже геопростір, зокрема, територія, є надзвичайно цінним стратегічним ресурсом, який дозволяє суттєво впливати на співвідношення сил на світовій політичній арені. Разом із тим, на нашу думку, така українська перспектива може стати реальністю лише за умови внутрішньої консолідації української нації, опанування нею самої української державної території.

Як ми зауважували раніше, південні терени України завдяки притаманним їм особливостям духу ландшафтів посідають окреме місце в національному геопросторі. В контексті сучасних процесів українського націєтворення важливим є врахування тюркського чинника в духовній складовій ландшафтогенези. Причорноморська низовина та Крим включені нами до землесвіту Великий Степ, тоді як решта українських етнічних земель (від Сяну до Дону включно) - до Єврамерики. Отже, природні субетнічні відмінності в українській нації більш виражені в напрямі з півночі на південь, ніж із заходу на схід.

Подолання геополітичних проблем, що стоять перед сучасною Україною, вимагає послідовності у виконанні окремих завдань, суть яких окреслено нами вище. Зокрема, першочерговим є розв'язання внутрішньополітичних суперечностей у державі шляхом проведення націєтворчої та зваженої "внутрішньої" геополітики, що, в остаточному результаті, має забезпечити Україні становище лідера в регіоні Центрально-Східної Європи та одне з провідних місць на всьому Євразійському континенті.